

Μακεδονικά

Τόμ. 3 (1956)

Οι σταυροφόροι άρχοντες της μητροπόλεως Θεσσαλονίκης

Γ. Ι. Θεοχαρίδης

doi: [10.12681/makedonika.1111](https://doi.org/10.12681/makedonika.1111)

Copyright © 2015, Γ. Ι. Θεοχαρίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοχαρίδης Γ. Ι. (1956). Οι σταυροφόροι άρχοντες της μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. *Μακεδονικά*, 3, 379–381.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.1111>

ΟΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Εἰς τὸ δευτέρω ἐκ τῶν ἀνωτέρω δημοσιευομένων¹ δύο ἐγγράφων τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ ἁγίου Διονυσίου καὶ ἀφορώντων εἰς μονὰς τῆς Θεσσαλονίκης ἀναφέρονται τὸ 1502 σταυροφόροι μετὰ τῶν κληρικῶν, οἱ ὅποιοι συνεσκέφθησαν μετὰ τοῦ μητροπολίτου ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἐγγράφου καὶ συνυπέγραψαν μετ' αὐτοῦ τοῦτο. Οἱ σταυροφόροι οὗτοι, ὡς παρατηρεῖ ὀρθῶς ὁ κ. Κυριακίδης,² πρέπει νὰ ἦσαν ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, φέροντες σταυρὸν ὡς διακριτικὸν γνώρισμα τοῦ ἀξιωματός των.

Συμπληρωματικῶς διὰ τοὺς σταυροφόρους τούτους ἐν Θεσσαλονίῃ θὰ εἴχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς. Εἰς τὰ Acta patriarchatus Constantinopolitani εἶναι δημοσιευμένον «γράμμα» τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰσιδώρου μὲ χρονολογίαν Αὐγούστος 1347, ἐπιβεβαιοῦν πρόσταγμα τοῦ αὐτοκράτορος προηγηθέν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐχορηγεῖτο εἰς «..τοὺς πρώτους τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης» τὸ προνόμιον νὰ φέρουν σταυρὸν ἐπὶ τοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς των. Διὰ τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος ἐξασφαλίζεται ἡ χορηγηθεῖσα εἰς τοὺς ἐν λόγῳ ἐκκλησιαστικοὺς ἄρχοντας τιμὴ ἐν τῷ μέλλοντι «κατὰ διαδοχὴν τὸν ἑξῆς ἅπαντα καὶ διηνεκῆ χρόνον». Τὸ βραχὺ κείμενον τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος ἔχει ὀλόκληρον ὡς ἑξῆς: «Ἐπειδὴ ὁ κράτιστος καὶ ἅγιός μου αὐτοκράτωρ τῆς εἰς τὸ ἔνθεον αὐτοῦ κράτος καθαρᾶς εὐνοίας ἀμειβόμενος τοὺς ἐντιμοιότατους καὶ πρώτους τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, τὸν οἰκονόμον, τὸν σακελλάριον, τὸν οκενοφύλακα, τὸν χαρτοφύλακα, τὸν σακελλίου καὶ τὸν πρωτέκδικον, διωρίσατο φορεῖν ἐπάνω τῶν σκιαδίων αὐτῶν σταυροῦς, ἐδέησε δὲ ἐπὶ τῷ ἀπολυθέντι ἐπὶ τούτῳ σεπτῷ προστάγματι γράμμα προβῆναι ἡμέτερον, ἀκολούθως καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν πράττουσα τῇ βασιλικῇ ταύτῃ φιλοτιμίᾳ καὶ τιμῇ τὸ παρὸν αὐτῆς ἀπολύει γράμμα, δι' οὗ καὶ παρακαλεῖται κρατεῖν καὶ ἐνεργεῖσθαι τοῦτο κατὰ διαδοχὴν τὸν ἑξῆς ἅπαντα καὶ διηνεκῆ χρόνον εἰς τοὺς εἰρημένους ἐκκλησιαστικοὺς ἄρχοντας, καθὼς τὸ σε-

¹ Βλ. ἀνωτέρω, σ. 363 κέ.

² Βλ. παρατηρήσεις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἐγγράφου ἀνωτέρω, σ. 372 κέ., ἰδίᾳ σ. 374.

πτόν διορίζεται πρόσταγμα, ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγένετο καὶ ἀπελύθη καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος εἰς ἀσφάλειαν μηνὶ αὐγούστῳ ἰνδ. ιε'». ¹

Ὁ ἐκδίδων τὸ πατριαρχικὸν γράμμα οἰκουμενικὸς πατριάρχης εἶναι ὁ Θεσσαλονικεὺς καὶ φίλος τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ Ἰσίδωρος, πρόφην μητροπολίτης Μονεμβασίας (ψιλῶ τίτλῳ μόνον), διαδεχθεὶς τὴν 17ην Μαΐου 1347 τὸν φιλοβλασαμίτην πατριάρχην Ἰωάννην ΙΔ' τὸν Καλέκαν καὶ διοικήσας τὴν Ἐκκλησίαν μέχρι τοῦ 1350, ὁπότε ἀπεσύρθη τῶν πραγμάτων αὐτῆς. ² Τὴν πρᾶξιν ταύτην τοῦ πατριάρχου, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος, τοῦ αὐτοκράτορος χορηγήσαντος τὴν τιμὴν, ἐπένευσεν, ὅπως οἱ ἀνώτατοι ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης φορῶσιν ἐπὶ τῶν σκιαδίων αὐτῶν σταυροῦς, ἐγνώριζε καὶ ὁ συντάξας τὴν Νέαν Ἐκθεσιν τῶν ὑπὸ τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκοπῶν, ἐπισκοπῶν καὶ μητροπόλεων. ³

Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης τὸν Αὐγούστον τοῦ 1347, ὁπότε ἔφθασε τὸ πατριαρχικὸν γράμμα, ἦτο ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, εὐρισκόμενος ἀκόμη τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ ὡς μητροπολίτου Θεσσαλονίκης ἐγένετο ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν 17ην Μαΐου, ὁπότε εἶχεν ἐκλεγῆ ὁ Ἰσίδωρος οἰκουμενικὸς πατριάρχης. ⁴ Ἦτο λοιπὸν μητροπολίτης τὸν Αὐγούστον τοῦ 1347, ὁπότε ἐξεδόθη τὸ πατριαρχικὸν γράμμα, δὲν εὐρίσκετο ὅμως εἰς Θεσσαλονίκην, παραμείνας εἰς Κωνσταντινούπολιν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. ⁵

Αὐτοκράτωρ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ χορηγὸς τῆς τιμῆς εἶναι ὁ Ἰωάννης Γ' ὁ Καντακουζηνὸς (1347 - 1354), φίλος καὶ προστάτης τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ.

¹ M M, I, σ. 258.

² M M, I, σ. 256: *Μηνὶ μαΐῳ, ἐπτακαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ, πέμπτῃ, ἰνδ. ιε'. προεβλήθη ὁ παραγιώτατος ἡμῶν δεσπότης ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, κῦρ Ἰσίδωρος...* Πρβ. Μανουήλ Ἰ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σ. 422.

³ Ράλλη - Ποτλή, Σύνταγμα κτλ., τόμ. 5, σ. 503: *Ἰστέον δέ, ὅτι μητροπολίτην ἕτερον οὐκ οἶδαμεν γράφοντα τό, ἡ μετριότης ἡμῶν, εἰμὴ μόνον τὸν Θεσσαλονίκης ἐν τοῖς ὑπ' αὐτὸν καὶ μόνον. Ἐγένετο δὲ καὶ τοῦτο γεωσι ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ βασιλέως τοῦ Κωντακουζηνοῦ; ὅτε καὶ οἱ πρῶτοι τῶν Θεσσαλονικέων ἐκκλησιαστικῶν ἔβαλλον τοὺς σταυροὺς ἐν τοῖς σκιαδίοις αὐτῶν.* Πρβ. Γεδεών, ἔνθ' ἄν. σ. 424 καὶ σημ. 628.

⁴ Βλ. Φιλόθεου, Ἐγκώμιον Παλαμᾶ. P. Gr. 151, col. 613 B: *Ἰσίδωρος μὲν ὁ θεῖος τῶν οἰάκων ἐπιλαμβάνεται τῆς κοινῆς ἐκκλησίας, Γρηγόριος δὲ ὁ μέγας εὐθὺς μετ' αὐτὸν τε καὶ δι' αὐτοῦ τῶν τῆς θαυμαστῆς ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκης φημὶ τῆς μεγάλης...* Πρβ. L. P e t i t, Les évêques de Thessalonique. EO 5 (1901 - 1902), σ. 92.

⁵ M M, I, σ. 260 (Αὐγ. 1347). Αὐτόθι, σ. 261 (Σεπτ. 1347): *εἰτὼν ἱερωτάτων ἀρχιερέων... τοῦ Θεσσαλονίκης...* Ὁ μὴ ὀνομαζόμενος Θεσσαλονίκης εἶναι ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς, ἐκλεγείς Θεσσαλονίκης πρὸ μηνῶν. Πρβ. L. P e t i t, ἔνθ' ἄν. 92/3.

Ἡ φιλικὴ πρὸς τοὺς Ἡσυχαστὰς καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Γρηγόριον Παλαμᾶν χειρονομία αὕτη τοῦ αὐτοκράτορος, διὰ τῆς ὁποίας τὸν Αὐγουστον τοῦ 1347 ἐπεξετάθη τὸ πρῶτον καὶ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων τῆς Θεσσαλονίκης τὸ τιμητικὸν προνόμιον τῶν πατριαρχικῶν ἐκκλησιαστικῶν τοῦ σταυροφορεῖν, εἶναι χαρακτηριστικὴ τοῦ θριάμβου τῶν Ἡσυχαστῶν τὸ ἔτος 1347.¹ Τιμᾶται δι' αὐτῆς ἡ Ἐκκλησία τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς κοιτίδος τῶν Ἡσυχαστῶν. Τιμᾶται ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, ὁ μητροπολίτης αὐτῆς Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὁ κατὰ τῆς αἰρέσεως τοῦ Βαυλαὰμ καὶ Ἀκινδύνου θριαμβεύσας φίλος τοῦ αὐτοκράτορος, θηρεύεται δὲ συγχρόνως καὶ ἡ εὐνοία τῆς πόλεως, χρήσιμος εἰς τοὺς γνωστούς δυναστικούς ἀγῶνας τοῦ Καντακουζηνοῦ.

Οἱ ἀξιοματοῦχοι οὗτοι τῆς Ἐκκλησίας Θεσσαλονίκης μετὰ τῆς τιμητικῆς ταύτης διακρίσεως σφύζονται ἀκόμη τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1502 ἐν πλήρει Τουρκοκρατίᾳ, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἐγγράφου τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ ἁγίου Διονυσίου.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

¹ Εἶναι γνωστὸν ὅτι διὰ τῆς πτώσεως τοῦ φιλοβαρλααμίτου πατριάρχου Ἰωάννου ΙΔ' τοῦ Καλέκα οἱ Ἡσυχασταὶ ἐθριάμβευσαν καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ 1347 εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς Θεσσαλονίκης ἔχομεν πάντοτε ἡσυχαστὰς μητροπολίτας. Πρβ. L. P e t i t, ἐνθ' ἄν. σ. 92.